

Domenico Starnone este un scriitor, scenarist și jurnalist italian. S-a născut în 1943 la Saviano, lângă Napoli, și a scris pentru mai multe ziare și reviste satirice, printre care *L'Unità*, *Il Manifesto*, *Tango* și *Cuore*, de obicei despre episoade din viața sa ca profesor de liceu. Deține o rubrică permanentă, intitulată „Parole“, în săptămânalul *Internazionale*. De asemenea, lucrează ca scenarist, filmele *La scuola* (de Daniele Luchetti) și *Denti* (de Gabriele Salvatores) bazându-se pe romanele sale. Printre cărțile lui Domenico Starnone se numără: *Ex cattedra* (1988), *Il Salto con le aste* (1989), *Segni d'oro* (1990), *Fuori registro* (1991), *Sottobanco* (1992), *Eccesso di zelo* (1993), *Appunti sulla maleducazione di un insegnante volenteroso* (1995), *Denti* (1996), *La Retta via* (1997), *Via Gemitto* (2000), care a câștigat Premiul Strega și Premiul Napoli în 2001, *Labilità* (2005), *Prima esecuzione* (2007), *Spavento* (2009), *Autobiografia erotica di Aristide Gambia* (2011), *Noduri* (Lacci, 2014), *Păcăleală* (Scherzetto, 2016) și *Le false resurrezioni* (2018).

DOMENICO STARNONE

PĂCĂLEALĂ

Traducere din limba italiană
CERASELA BARBONE

București
2019

Scherzetto
Domenico Starnone
Copyright © 2016 Giulio Einaudi
editore s.p.a., Torino

Carte Pentru Toți este parte
a Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4,
București, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

Păcăleală
Domenico Starnone

Copyright © 2019 Grup Media Litera
pentru prezenta ediție
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Diana Calangea
Corector: Păunița Ana
Copertă: Faber Studio
Tehnoredactare și prepress:
Ofelia Coșman

Descrierea CIP a Bibliotecii
Naționale a României
STARNONE, DOMENICO
Păcăleală / Domenico Starnone;
trad. din lb. italiană: Cerasela
Barbone. – București: Litera, 2019
ISBN 978-606-33-3826-7

I. Barbone, Cerasela (trad.)
821.111

CAPITOLUL ÎNTÂI

1.

Betta m-a sunat într-o seară, mai nervoasă ca de obicei, să se lămurească dacă mă simțeam în stare să am grijă de fiul lor în perioada cât ea și soțul ei participau la o conferință a matematicienilor la Cagliari. Locuiam la Milano de câteva decenii și nu mă încânta gândul mutării la Napoli, în vechea casă pe care o moștenisem de la părinții mei, și în care fiica mea locuia de dinainte să se căsătorească. Aveam mai bine de șaptezeci de ani și, pentru că rămăsesem văduv de mult, mă dezobișnuisem să conviețuiesc, mă simțeam în largul meu doar în patul meu și în baia mea. În plus, cu câteva săptămâni în urmă, suferisem o mică intervenție chirurgicală care, încă de pe când eram în clinică, părea să fi complicat mai mult lucrurile. Cu toate că medicii se prezentau în salonul meu atât dimineața, cât și seara să-mi spună că totul decursese cum trebuia, nivelul hemoglobinei era scăzut, al feritinei lăsa de dorit și, într-o după-amiază, văzusem mici capete albe de tencuială, ieșind din peretele din față

și întinzându-se spre mine. Îmi făcuseră imediat o transfuzie, nivelul hemoglobinei crescuse un pic și în sfârșit mă trimiseseră acasă. Dar acum mă străduiam să-mi revin. Dimineața eram atât de obosit, încât, ca să mă scol în picioare, trebuia să-mi adun puterile, să-mi înfig degetele în coapse, să-mi înclin bustul în față ca și cum ar fi fost un capac de valiză și să-mi încordez mușchii membrelor superioare și ai celor inferioare cu o voință care-mi tăia răsuflarea; și abia când durerea de spate se atenua, reușeam să-mi ridic complet scheletul, dar cu prudență, desprinzându-mi încet degetele de pe coapse și lăsându-mi brațele pe lângă șolduri cu un horcăit care dura până ajungeam, în cele din urmă, în poziție dreaptă. Așa că, la rugămintea Bettei, mi-a venit spontan să răspund:

– Îți dorești așa mult să mergi la conferința asta?

– E vorba de munca mea, tată: eu trebuie să deschid lucrările conferinței, iar prelegerea lui Saverio este a doua zi după-amiază.

– Cât timp o să fiți plecați?

– Din 20 până în 23 noiembrie.

– Deci ar trebui să stau cu copilul, de unul singur, patru zile?

– O să vină Salli în fiecare dimineață, o să facă ordine, o să vă gătească. Și, oricum, Mario e complet independent.

– Nici un copil nu e independent la trei ani.

– Mario are patru.

– Nici la patru. Dar nu asta e problema: am o lucrare urgentă de terminat și nici măcar nu m-am apucat de ea.

– Ce trebuie să faci?

– Să ilustrez o povestire de Henry James.

– Ce povestire e?

– Un tip se întoarce în casa lui veche din New York și acolo găsește o fantomă, adică pe el însuși așa cum ar fi fost dacă ar fi devenit om de afaceri.

– Și ție cât îți ia să faci ilustrațiile pentru o astfel de povestire? Mai e aproape o lună, timp ai. Și, oricum, dacă nu termini până pe 20, poți să-ți iei de lucru aici, Mario e obișnuit să nu deranjeze.

– Ultima oară voia să stea numai în brațe.

– Ultima oară a fost acum doi ani.

A început să-mi reproșeze că fusesem un tată dezinteresat, și nici ca bunic nu eram mai breaz. Eu i-am răspuns pe un ton afectuos și i-am dat asigurări că o să stau cu copilul cât timp avea nevoie. A întrebat când intenționez să mă duc, iar eu am exagerat cu răspunsul. Pentru că o simțeam pe fiica mea mai nefericită decât de obicei; pentru că, în perioada internării mele, sunase de cel mult trei sau patru ori; pentru că dezinteresul ei mi se păruse un mod de a mă pedepsi pentru propria lipsă de interes, am promis că o să ajung la Napoli cu o săptămână înaintea de conferință, astfel încât copilul să se obișnuiască în compania mea. Și am adăugat cu un fals entuziasm că îmi doream foarte mult să fac puțin pe bunicul, că putea să plece liniștită, că eu și Mario o să ne distrăm nemaipomenit de bine.

Dar, ca de obicei, n-am reușit să-mi țin promisiunea. Tânărul editor pentru care lucram mă agasa, voia să vadă cât progresasem cu lucrul. Eu, care nu reușisem să fac mare lucru din cauza convalescenței

interminabile, am încercat să definitivez valvârtej vreo două planșe. Dar într-o dimineață am început din nou să pierd sânge și a trebuit să dau fuga la medic, care, deși găsisse totul în regulă, m-a obligat să fac încă un control după o săptămână. Astfel, prins cu una, cu alta, am ajuns să plec abia pe 18 noiembrie, după ce-i trimiseseam editorului cele două planșe încă prost definitive. M-am dus la gară într-o stare de nemulțumire plictisită, cu valiza făcută la întâmplare și nici măcar un mic cadou pentru Mario, în afară de două cărți de povești pe care le ilustrasem eu însumi cu destui ani în urmă.

A fost o călătorie sâcâitoare din cauza transpirațiilor provocate de slăbiciunea fizică și de dorința de a mă întoarce la Milano. Ploua, mă simțeam încordat. Trenul despica rafale de vânt care acopereau fereastra cu șiroaie tremurânde de ploaie. Mi-a fost de multe ori teamă că vagoanele o să sară de pe șine, târâte de furtună, și am constatat că, pe măsură ce îmbătrânești, îți dorești să rămâi în viață. Dar odată ajuns la Napoli m-am simțit mai bine, în ciuda frigului și a ploii. Am ieșit din gară și în câteva minute am ajuns la clădirea de pe colț pe care o cunoșteam bine.

2.

Betta m-a primit cu o afecțiune de care – la patruzeci de ani, când își investea toată energia în echilibristica de zi cu zi – nu mă așteptam să fie capabilă. M-a surprins, arătându-se preocupată de starea mea

de sănătate și exclamând: Ce palid ești, ce slab ești, și s-a scuzat că nu venise niciodată să mă viziteze cât fusesem internat la clinică. Pentru că m-a întrebat oarecum îngrijorată de medici și analize, am început să bănuiesc că vrea să-și dea seama dacă nu își asuma un risc lasându-mă cu copilul. Am liniștit-o și m-am apucat să-i fac o mie de complimente cu frazele hiperbolice pe care le foloseam încă de când era mică.

– Ești frumoasă.

– Deloc.

– Arăți mai bine decât o actriță de cinema.

– Sunt grasă, capricioasă, bătrână.

– Glumești? N-am văzut niciodată o femeie mai seducătoare. Desigur, caracterul e ca o scoarță de copac, însă dacă o dai la o parte, iese la iveală o sensibilitate clară, de o culoare frumoasă și luminoasă, ca aceea a mamei tale.

Saverio se dusesese să-l ia pe Mario de la grădiniță și aveau să se întoarcă dintr-un moment într-altul. Am sperat că-mi spune să mă duc în camera mea să mă odihnesc un pic. În rarele dăți când veneam la Napoli dormeam în camera mare de lângă baie, care avea un balcon asemănător cu o platformă de lansare spre Piața Garibaldi. Crescusem împreună cu frații mei și era singurul colț din casa aceea pe care nu-l detestam. Mi-ar fi plăcut să stau acolo, întins pe pat, chiar și numai pentru câteva minute. Dar Betta m-a ținut în bucătărie – pe mine, valiza, o sacoșă de pânză – și a început să se vaite încontinuu de tot, de munca la universitate, de Mario, de Saverio care lăsa în cărca ei casa și copilul, de multe alte tensiuni insuportabile.

– Tată, aproape a urlat la un moment dat, *chiar* m-am săturat.

Stătea lângă chiuvetă și spăla niște legume, dar a rostit propoziția întorcându-se spre mine cu o răsucire bruscă, violentă. Pentru câteva secunde am văzut-o – era prima oară când mi se întâmpla – ca pură substanță îndurerată pe care eu și mama ei, cu patru decenii în urmă, o aruncaserăm în lume cu ușurință vinovată. Ba nu, nu Ada, eu: soția mea murise de mult, nu mai era responsabilă pentru ea. Betta era o mare celulă ruptă din mine, *doar a mea*, cu membrana deja destul de uzată. Sau cel puțin așa mi-am imaginat-o pentru o clipă. Apoi s-a auzit zgomotul ușii de la intrare. Fiica mea a redevenit degrabă ea însăși, a zis iată-i cu un amestec de bucurie și repulsie, a apărut Saverio – bon-docul, ceremoniosul Saverio cu fața lată, atât de diferit de eleganța longilină a Bettei – împreună cu Mario, mic, brunet ca tatăl, cu ochii mari încadrându-i chipul plâpând și o căciulă roșie, îmbrăcat într-o geacă albastră, cu nodul înfioat al fundei bleu..

Copilul a rămas câteva clipe în așteptare, emoționat. N-a luat nimic de la Betta, m-am gândit, e tăică-său întreg. În timpul ăsta, am simțit cu o împunsătură de neliniște că sunt cuvântul „bunic“ care se întrupa în fața lui – un necunoscut de la care aștepta un șuvoi nestăvilit de minuni – și am deschis larg brațele într-un gest ușor teatral. Mario, am zis, vino, frumosule, vino, cât ai crescut! Atunci el și-a luat avânt spre mine și a trebuit să-l ridic în brațe, în timp ce dădeam propozițiilor o tonalitate veselă, chiar dacă efortul îmi frângea vocea. Mi-a înconjurat energic

gâtul cu brațele și m-a sărutat pe un obraz de parcă ar fi vrut să-l perforeze.

– Nu așa, îl sugrumi, s-a amestecat tatăl, iar Betta a intervenit imediat, impunându-i să-mi dea drumul:

– Bunicul nu fuge nicăieri, zilele astea o să stați tot timpul împreună, o să împărți camera cu el.

Pentru mine era o veste proastă, îmi imaginasem că un băiețel de câțiva ani doarme cu părinții. Uitasem că cerusem eu însumi, demult, ca Betta să stea în pătuțul ei în camera alăturată, chiar dacă Ada nu reușea să închidă ochii la gândul că nu-i aude scâncetele sau că sare pauzele de alăptat. Mi-am amintit de toate astea pe când lăsam copilul jos și mi-am reprimat disconfortul, căci nu voiam ca Mario să-l perceapă. M-am îndreptat spre sacoșa de pânză, pe care la sosire o reze-masem de valiză, și am scos cele două volume subțiri pe care intenționam să i le dăruiesc.

– Uite ce ți-am adus, am spus.

Însă doar atingând cele două cărți am regretat din nou că nu i-am cumpărat ceva mai atrăgător și m-am temut să nu fie dezamăgit. În schimb, copilul a luat volumele plin de curiozitate și, murmurând un foarte politicos mulțumesc – a fost primul cuvânt pe care l-am auzit rostind –, a început să studieze coperte.

Saverio, care crezuse probabil, exact ca și mine, că darul era nepotrivit, iar apoi, în mod sigur, ar fi urmat să-i spună Bettei: Tatălui tău, ca de obicei, nu-i iese nimic bine, s-a grăbit să exclame:

– Bunicul e un artist important, uite ce frumoase sunt ilustrațiile, el le-a făcut.

– O să vă uitați la ele mai târziu împreună, acum să scoatem geaca și vino să faci pipi, a intervenit Betta.

Mario a opus un pic de rezistență, dar apoi s-a lăsat dezbrăcat, având grijă mai ales să nu dea drumul nici o secundă celor două cărțile. Le-a luat cu el și când maică-sa l-a târât cu forța în baie, iar eu m-am așezat din nou stânjenit, fără să știu despre ce să vorbesc cu ginerele meu. Am aruncat la întâmplare câteva propoziții despre universitate, studenți, efortul de a preda, unicul subiect care, din câte țineam minte, îl pasiona, în afară de fotbalul care îmi era complet străin. Dar Saverio l-a evitat dibace aproape imediat și, pe neașteptate – dat fiind că noi nu ne făceam confidențe –, a început să vorbească exprimându-se un pic bombastic, dar îndurerat de nemulțumirea lui existențială.

- Nu există răgaz și nu există fericire, a murmurat.
- Un pic de fericire există întotdeauna.
- Nu, eu simt doar venin.

Dar cum s-a întors Betta, a întrerupt imediat mărturisirea și a reluat, haotic, discuția despre universitate. Era foarte evident că cei doi, soție și soț, se enervau doar văzându-se. Fiica mea l-a acuzat pe Saverio că lăsase în dezordine n-am înțeles bine ce și între timp a subliniat pentru mine, referindu-se la Mario, care tocmai își făcuse din nou apariția ținând foarte strâns cadoul de la mine: Rezultatul e că *ăsta mic* crește mai rău decât taică-său. Apoi mi-a luat pe sus valiza și sacoșa, punând pariu cu un râset sarcastic, că în mod sigur aveam în ele cele necesare să lucrez, dar nu și cămăși, chiloți și șosete.

Când ea a dispărut pe coridor, copilul a părut ușurat. A pus unul dintre volume pe masă, l-a aranjat pe celălalt pe picioarele mele ca și cum ar fi fost o masă de scris și a început să-l răsfoiască pagină cu pagină. L-am mângâiat pe păr și el, poate încurajat de gest, m-a întrebat foarte serios:

- Bunicule, chiar ai făcut tu ilustrațiile?
- Sigur, îți plac?
- S-a gândit.
- Sunt cam întunecate.
- Întunecate?
- Da. Data viitoare fă-le mai luminoase.
- Saverio s-a grăbit să intervină:
- Nu, ce întunecate, sunt bune așa.
- Sunt întunecate, a insistat Mario.

Eu i-am luat încetisor cartea și am studiat câteva ilustrații. Nu-mi spusese nimeni vreodată că erau întunecate. M-am întors spre copil și am rostit: Nu sunt întunecate, și am adăugat pe un ton un pic supărat: Dar dacă tu le vezi întunecate sigur ceva au. Am răsfoit cartea cu atenție, remarcând defecte cărora nu le dădusem niciodată importanță, și am murmurat: Poate că mi le-au tipărit prost. Și m-am întristat, niciodată nu putusem suporta ca neglijența altcuiva să-mi strice munca. Am repetat de mai multe ori, vorbind cu Saverio: Da, sunt întunecate, Mario are dreptate. Apoi, amestecând observații nemulțumite cu detalii tehnice, am început să-i vorbesc de rău pe toți acei editori care pretindeau mult, cheltuiau puțin și distrugeau tot.

Copilul a stat să asculte o vreme, apoi s-a plictisit, a întrebat dacă voiam să-i văd jucăriile. Dar deja mintea

mi-era în altă parte și am refuzat cu asprime. A fost doar o clipă. Mi-am dat seama că refuzul fusese prea hotărât, căci tatăl și fiul deja mă priveau dezorientați. Am adăugat: Măine, micuțule, acum bunicul e obosit.

3.

În seara aceea m-am convins că pentru Betta și Saverio conferința de la Cagliari era mai ales un bun prilej să se sustragă ochilor și urechilor fiului pentru a se certa în voie. Dacă pe parcursul după-amiezii abia și-au adresat câteva fraze asemănătoare unor anunțuri administrative, la cină nu au mai făcut nici asta, vorbind mai ales cu Mario și cu mine pentru ca micuțul să afle totul despre isprăvile mele, iar eu despre ale lui. Au folosit amândoi tonuri copilăroase și aproape de fiecare dată și-au început micile discursuri cu „știi că bunicul” sau „hai, arată-i un pic bunicului”. Așadar, Mario a trebuit să afle că eu câștigasem multe premii, eram mai faimos decât Picasso și persoane importante expuneau în casele lor opere de-ale mele; iar eu a trebuit să aflu că Mario știa să răspundă politicos la telefon, să-și scrie numele, să folosească telecomanda, să-și taie singur friptura cu un cuțit adevărat, să mănânce ce era în farfurie fără să facă nazuri.

A fost o seară interminabilă. Copilul nu m-a scăpat o clipă din ochi, părând că vrea să mă întipărească în memorie de teamă că o să dispar. Când i-am arătat câteva trucuri vechi și stupide, cu care o distrasem

pe Betta când era mică – de genul în care mă prefaceam că degetul meu mare, strâns între arătător și mijlociu, era nasul pe care i-l smulsesem –, el a schițat niște urme de zâmbet pe jumătate distrat, pe jumătate compătimitor, lovind aerul cu mâna parcă pentru a mă pedepsi pentru acele tâmpenii. Când a venit momentul să meagă la culcare, a încercat să spună: Mă duc când se duce bunicul. Dar cei doi părinți au intervenit aproape la unison, amândoi, pe neașteptate, fără pic de duioșie. Mama a exclamat: Mergem la culcare când mama spune că mergem la culcare, iar tatăl a spus: E timpul să te culci, arătându-i ceasul de pe perete ca și cum fiul ar fi știut deja să-l citească. Mario a protestat atunci puțin, dar n-a reușit să obțină decât să asist la cum se dezbrăca fără să fie ajutat, la cum, tot fără să fie ajutat, își punea pijamaua, la cum întindea cu precizie pastă de dinți pe periută, la cum știa să se spele, interminabil, pe dinți.

Am contemplat uimit spectacolul. Am spus de ne-numărate ori: Ce îndemânatic ești, în vreme ce Betta mi-a atras încontinuu atenția: Nu mi-l răsfața.

– Dar chiar e îndemânatic pentru vârsta lui, a adăugat, pe neașteptate, serioasă, privindu-și fiul. O să vezi.

În acel moment, mama și fiul au anunțat că se retrăgeau să citească, așa cum făceau în fiecare seară, o poveste. M-am ținut după ei fără vlagă până în camera care nu mai era a mea. Mario nu știa încă să citească, dar – a subliniat Betta – făcea progrese. Au vrut să-mi demonstreze amândoi și, într-adevăr, copilul, cu un pic de ajutor din partea mamei, a citit câteva cuvinte. Între timp am aruncat o privire lacomă